

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

УДК 349.42

В. Ю. УРКЕВИЧ,
доктор юридичних наук, професор, провідний
науковий співробітник НДІ правового за-
безпечення інноваційного розвитку НАПрН
України

ПРО ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ ПІД ЗАСТАВУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Наявність різноманітних механізмів залучення грошових коштів до аграрного сектору економіки дозволить забезпечити належне функціонування сільськогосподарських підприємств. У статті розглянуто правові питання кредитування сільськогосподарських товаровиробників під заставу сільськогосподарської продукції. Особливу увагу приділено характеристиці кредитних правовідносин, що виникають між Аграрним фондом та сільськогосподарськими підприємствами. Внесено пропозиції з удосконалення законодавства України у цій сфері суспільних відносин.

Ключові слова: сільськогосподарська продукція, кредитування, застava, Аграрний фонд, сільськогосподарський товаровиробник.

Постановка проблеми. Належне функціонування аграрного сектору економіки неможливе без його кредитування, адже сільськогосподарські товаровиробники відчують брак обігових коштів для проведення необхідних робіт, особливо з урахуванням сезонності аграрного виробництва. Зважаючи на існуючу законодавчу заборону обігу земель сільськогосподарського призначення, отримання кредитів під їх заставу у даний час є неможливим. Кредитування під заставу майбутнього врожаю, можливість якого передбачена Законом України «Про аграрні розписки» від 6 листопада 2012 р. № 5479-VI [1], також поки що не є поширеним, зважаючи на відсутність чіткого механізму виконання приписів цього закону. Звідси фактично єдиною можливістю кредитування сільськогосподарських товаровиробників залишається отримання грошових коштів під заставу виробленої ними сільськогосподарської продукції. Вивчення питань правового забезпечення таких кредитних

відносин має важливе як теоретичне (для подальшого вдосконалення теорії аграрного права та інших галузевих юридичних наук), так і практичне (для вдосконалення законодавства України, вирішення проблем у правозастосуванні) значення. Викладене вказує на актуальність теми запропонованої статті.

Мета статті. Проведення аналізу законодавства України про правове забезпечення кредитування сільськогосподарських товаровиробників під заставу сільськогосподарської продукції та внесення рекомендацій щодо його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняне законодавство містить спеціальні приписи щодо кредитування сільськогосподарських товаровиробників під заставу аграрної продукції з боку держави, зокрема шляхом заставної закупівлі такої продукції.

Заставною закупівлею вважається зарахування до державного інтервенційного фонду об'єкта державного цінового регулювання – предмета застави

у разі, коли бюджетна позика та (або) плата за її використання не були погашені у строк, передбачений договором (п. 2.6 ст. 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. № 1877-IV [2]). Відносини щодо застави сільськогосподарської продукції під державне кредитування регламентуються ст. 12 розглядуваного Закону, згідно з якою за рішенням Кабінету Міністрів України може запроваджуватися режим заставних закупівель, сутність якого зводиться до такого.

Розглядуваний вид кредитування сільськогосподарських товаровиробників полягає у наданні їм бюджетної позики. При цьому така позика надається виключно виробникам зерна, що є об'єктом державного цінового регулювання. Перелік цих об'єктів наведений у ст. 3 названого Закону, згідно з п. 3.3 якої до них належать пшениця тверда й м'яка, зерно суміші пшениці й жита (меслин), кукурудза, ячмінь, жито озиме й ярове та ін. Отже, грошові кошти можуть надаватися виключно під заставу сільськогосподарської продукції рослинного походження.

Особливістю розглядуваних кредитних відносин є те, що обов'язковим їх учасником є Аграрний фонд, який уповноважений надавати таку бюджетну позика. Цей фонд є державною спеціалізованою установою, уповноваженою Кабінетом Міністрів України провадити цінову політику в агропромисловій галузі економіки України (підп. 9.1.1 п. 9.1 ст. 9 Закону). Правове становище Аграрного фонду визначено Положенням про Аграрний фонд, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 6 липня 2005 р. № 543 [6], згідно з п. 6 якого основними завданнями цієї установи є: а) проведення цінової політики в агропромисловому секторі економіки; б) виконання від імені держави функції кредитора на період дії режиму заставних закупівель окремих об'єктів державного цінового регулювання; в) виконання бюджетних програм, визначених законом про Державний бюджет України на відповідний рік; г) формування державного інтервенційного фонду об'єктів державного цінового регулювання виключно для здійснення товарних та фінансових інтервенцій на організованому аграрному ринку.

Отримати грошові кошти від Аграрного фонду у вигляді бюджетної позики можуть лише сільськогосподарські товаровиробники. При цьому згідно з п. 12.3 ст. 12 розглядуваного Закону бюджетна позика у межах режиму державних заставних закупівель не може бути надана особі, яка: а) має непогашений податковий борг із загальнодержавних податків і зборів та єдиного соціального внеску; б) має прострочену заборгованість за будь-якими видами бюджетних по-

зик або за іншими кредитами (позиками), гарантованими державою; в) перебуває у процесі санації, банкрутства або ліквідації; г) має прострочену заборгованість з виплати орендної плати за земельні паї, орендовані у фізичних осіб – їх власників; д) не є сільськогосподарським підприємством. Тобто бюджетна позика надається лише юридичним особам, предметом діяльності яких є виробництво сільськогосподарської продукції, її переробка та реалізація.

У рахунок забезпечення виконання зобов'язання сільськогосподарського підприємства щодо повернення бюджетної позики у заставу на підставі відповідного договору надається зерно. Підпунктом 12.2.1 п. 12.2 ст. 12 Закону визначено, що стандартна форма кредитного договору розробляється Аграрним фондом та затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики, політики у сфері сільського господарства. Свого часу форма такого договору була затверджена наказом Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Форми кредитного договору про бюджетні позики в межах режиму державних заставних закупівель» від 15 липня 2005 р. № 318, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 21 липня 2005 р. за № 786/11066 [7]. Цією формою передбачалося, що кредитор надає позичальнику бюджетну позика в межах режиму державних заставних закупівель відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», а сільськогосподарський товаровиробник повертає суму такої позики та сплачує відсотки за її користування на умовах договору. Навіть незважаючи на певну некоректність положень цього договору (укладався кредитний договір на надання позики, а як відомо – кредит та позика є різними юридичними категоріями), зараз ця форма скасована наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства аграрної політики України від 15 липня 2005 року № 318» від 27 березня 2015 р. № 116, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 9 квітня 2015 р. за № 396/26841 [8]. Тобто у даний час форма договору про державне кредитування у межах режиму заставних закупівель загалом не встановлена.

Передача зерна у заставу оформлюється шляхом передання Аграрному фонду сільськогосподарським товаровиробником подвійного складського свідоцтва. Статтею 37 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні» від 4 липня 2002 р. № 37-IV [3] встановлено, що таке свідоцтво видається зерновим складом на підтвердження прийняття зерна на зберігання. Подвійне складське свідоцтво складається з двох

частин – складського свідоцтва та заставного свідоцтва (варанта), які можуть бути відокремлені одне від одного. У кожній з двох частин подвійного складського свідоцтва мають бути однаково зазначені: а) найменування та місцезнаходження зернового складу, що прийняв зерно на зберігання; б) поточний номер складського свідоцтва за реєстром складських документів зернового складу; в) найменування юридичної особи або ім'я фізичної особи, від якої прийнято зерно на зберігання, а також місцезнаходження (місце проживання) такої особи; г) найменування та кількість прийнятого на зберігання зерна, а за необхідності – якісні характеристики зерна; д) строк, на який прийнято зерно на зберігання, якщо такий строк встановлюється, або ж вказівка, що зерно прийнято на зберігання до запитання; е) розмір плати за зберігання або тарифи, на підставі яких вона обчислюється, та порядок оплати зберігання; є) дата видачі складського свідоцтва; ж) підпис уповноваженої особи та печатка зернового складу (ст. 38 названого Закону). Форма такого свідоцтва затверджена постановою Кабінету Міністрів України «Про забезпечення сертифікації зернових складів на відповідність послуг із зберігання зерна та продуктів його переробки, запровадження складських документів на зерно» від 11 квітня 2003 р. № 510 [9]. Отже, державне кредитування у вигляді бюджетної позики надається сільськогосподарському товаровиробникові під заставу вже зібраного врожаю, тобто зерна, розміщеного на зерновому складі.

Законодавство обмежує розмір позики, що може надаватися під заставу зерна. Так, згідно з підп. 12.2.2 п. 12.2 ст. 12 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» розмір суми бюджетної позики не може перевищувати 80% розміру мінімальної інтервенційної ціни. Мінімальні та максимальні інтервенційні ціни на об'єкти державного цінового регулювання у 2014/2015 маркетинговому періоді встановлено наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 24 червня 2014 р. № 242, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 10 липня 2014 р. за № 794/25571 [10]. Приміром, для пшениці м'якої групи «А» така мінімальна ціна встановлена на рівні 2600 грн (з урахуванням ПДВ) за 1 тону (для 1 класу), 2500 грн за 1 тону (для 2 класу) та 2400 грн за 1 тону (для 3 класу). Звідси під заставу однієї тонни пшениці м'якої групи «А» сільськогосподарське підприємство може отримати від Аграрного фонду не більше ніж 2080 грн.

Строк надання бюджетної позики визначається за погодженням між Аграрним фондом та сільськогосподарським підприємством, проте він не може

перевищувати строку одного маркетингового періоду, тобто періоду, який розпочинається з місяця, у якому починає поставлятися (продаватися) окремий вид продукції рослинництва відповідного врожаю, та закінчується останнім числом місяця, що передує місяцю, в якому починає поставлятися (продаватися) такий самий вид продукції рослинництва наступного врожаю. Пролонгації та дисконтування (списання) основної суми та процентів не дозволяються.

Основна сума бюджетної позики та плата за її використання погашається єдиним платежем у строк, визначений у кредитному договорі. Дозволяється дострокове погашення суми бюджетної позики та пропорційне погашення плати за її використання або їх частини. При повному погашенні основної суми бюджетної позики та плати за її використання, у тому числі достроковому, позичальнику повертається подвійне складське свідоцтво, а зерно звільняється з-під режиму застави.

Інші правові наслідки має порушення сільськогосподарським товаровиробником своїх зобов'язань. У цьому разі: а) предмет застави переходить у власність держави та зараховується до складу державного інтервенційного фонду за цінами, що діяли на момент оцінки такого предмета застави; б) зобов'язання між сторонами договору вважаються повністю виконаними (у тому числі щодо плати за користування бюджетною позикою та повернення її основної суми); в) обов'язок з оплати вартості подальшого зберігання колишнього об'єкта застави переходить на кредитора; г) кредитор набуває прав вигодонабувача за договором страхування такого колишнього об'єкта застави.

Бюджетна позика у межах режиму заставних закупівель є платною. Плата за використання бюджетної позики встановлюється на рівні 50% від середньозваженого процента за кредитами банків, наданих строком до 12 календарних місяців та повністю забезпечених заставою, який фактично склався станом на 1 травня поточного бюджетного року. Такий розмір відсотків за користування державними коштами є пільговим та встановлений виключно для сільськогосподарських товаровиробників.

Проте слід звернути увагу й на такий аспект розглядуваних питань. Законом України від 10 квітня 2008 р. № 250-VI [11] було ратифіковано Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі, складений 5 лютого 2008 р. між СОТ та Україною у Женеві. Таким чином, Маракеська угода про заснування Світової організації торгівлі від 15 квітня 1994 р. набула для України чинності з 16 травня 2008 р. Додатком до цієї угоди є Угода про сільське господарство, що укладена з метою створення спра-

ведливої й ринково-орієнтованої системи торгівлі в галузі сільського господарства. Згідно з додатком 2 до цієї Угоди всі заходи щодо державної підтримки сільського господарства умовно можна поділити на три групи: «зелена», «блакитна» і «жовта» скриньки. Заходи «жовтої скриньки» спрямовані на стимулювання виробництва та підвищення його прибутковості (підтримка цін на продукцію, здешевлення вхідних матеріально-технічних ресурсів тощо). Перелік цих заходів називається у п. 5 додатку 2 до названої Угоди як прямі виплати виробникам, а самі ці заходи розглядаються як небажані.

Після вступу до СОТ Україна має можливість ефективно субсидувати агропромисловий комплекс в рамках бюджетних програм, спрямованих, зокрема, на розвиток тваринництва, рослинництва, здешевлення вартості кредитів, формування державного продовольчого резерву Аграрним фондом. Водночас згідно з домовленостями, прийнятими у рамках СОТ, Україна зобов'язалася не перевищувати річний сукупний вимір підтримки, який акумулює в собі окремі «жовті» програми, у розмірі 3 млрд 43 млн [5]. Викладене свідчить про те, що у майбутньому обсяг розглянутого кредитування сільськогосподарських товаровиробників у межах режиму заставної закупівлі зерна буде скорочуватися, з одночасним розширенням заходів так званої «зеленої скриньки», оскільки вони у межах СОТ жодним чином не обмежуються (це, приміром, створення ринкової аграрної інфраструктури, надання консалтингових та маркетингових послуг (у тому числі через систему сільськогосподарської дорадчої служби та сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи), охорона на-

вколишнього природного середовища, навчання, підвищення кваліфікації, стимулювання впровадження інноваційних аграрних технологій та ін.).

Значимо, що окрім викладеного, сільськогосподарські товаровиробники також не позбавлені права отримати кредити під заставу сільськогосподарської продукції з коштів приватних осіб. Проте в цьому разі законодавство України яких-небудь особливостей таких кредитних правовідносин не визначає. Отримати такі кошти можна або від банківської установи в порядку, визначеному законодавством про банки та банківську діяльність, або ж у вигляді так званого «товарного кредиту» від контрагентів, забезпечення по сплаті вартості яких будуть надані у вигляді застави сільськогосподарської продукції відповідно до Цивільного кодексу України та Закону України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 р. № 2654-ХІІ [4].

Висновки. Правові приписи щодо державного кредитування сільськогосподарських товаровиробників під заставу сільськогосподарської продукції не є досконалыми. Потребує затвердження стандартна форма договору про надання бюджетної позики Аграрним фондом. Також слід удосконалити приписи Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» щодо можливості надання кредитів державою під заставу не лише зерна, а й іншої сільськогосподарської продукції рослинного чи тваринного походження.

Перспективою подальших наукових досліджень є вивчення правових питань кредитування сільськогосподарських товаровиробників під заставу майбутнього врожаю сільськогосподарських культур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про аграрні розписки : Закон України від 06.11.2012 № 5479-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2013. – № 50. – Ст. 695.
2. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 49. – Ст. 527.
3. Про зерно та ринок зерна в Україні : Закон України від 04.07.2002 № 37-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 35. – Ст. 258.
4. Про заставу : Закон України від 02.10.1992 № 2654-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 47. – Ст. 642.
5. Державна підтримка сільського господарства України в умовах СОТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/wto/ukr/983.html>.
6. Положення про Аграрний фонд : постанова Каб. Міністрів України від 06.06.2005 № 543 // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 27. – Ст. 1574.
7. Про затвердження Форми кредитного договору про бюджетні позики в межах режиму державних заставних закупівель : наказ від 15.07.2005 № 318 // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 29. – Ст. 1748.
8. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства аграрної політики України від 15 липня 2005 року № 318» від 27 березня 2015 р. № 116 : наказ від 09.05.2015 № 396/26841 // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 32. – Ст. 940.

9. Про забезпечення сертифікації зернових складів на відповідність послуг із зберігання зерна та продуктів його переробки, запровадження складських документів на зерно : постанова Каб. Міністрів України від 11.05.2003 № 510 // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 16. – Ст. 706.
10. Про внесення зміни у додаток до наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України від 24 червня 2014 року № 242 : наказ М-ва аграр. політики та продовольства України від 10.07.2014 № 794/25571 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 59. – Ст. 1625.
11. Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі : Закон України від 10 квітня 2008 р. № 250-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2008. – № 23. – Ст. 213.

REFERENCES

1. Pro ahrarni rozpysky (On Receipt Agrarian) Zakon Ukrainy vid 06.11.2012 No 5479-VI, *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy*, 2013, No 50, St. 695.
2. Pro derzhavnu pidtrymku silskoho hospodarstva Ukrainy (On State Support of Agriculture of Ukraine) Zakon Ukrainy vid 24.06.2004 No 1877-IV, *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy*, 2004, No 49, St. 527.
3. Pro zerno ta rynek zerna v Ukraini (On Grain and Grain Market in Ukraine) Zakon Ukrainy vid 04.07.2002 No 37-IV, *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy*, 2002, No 35, St. 258.
4. Pro zastavu (On Pledge) Zakon Ukrainy vid 02.10.1992 No 2654-XII, *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy*, 1992, No 47, St. 642.
5. *Derzhavna pidtrymka silskoho hospodarstva Ukrainy v umovakh SOT* (State Support of Agriculture of Ukraine in the WTO), Elektronnyi resurs, Rezhym dostupu: <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/wto/ukr/983.html>.
6. Polozhennia pro Ahrarnyi fond (The provisions of the Agrarian Fund) postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 06.06.2005 No 543, *Ofits. visn. Ukrainy*, 2005, No 27, St. 1574.
7. Pro zatverdzhennia Formy kredytnoho dohovoru pro biudzhetni pozyky v mezhakh rezhymu derzhavnykh zastavnykh zakupivel (On Approval of the Loan Agreement on Budget Loans Within The Mortgage Regime of Public Procurement) nakaz vid 15.07.2005 No 318, *Ofits. visn. Ukrainy*, 2005, No 29, St. 1748.
8. Pro vyznannia takim, shcho vtratyv chynnist, nakazu Ministerstva ahrarnoi polityky Ukrainy vid 15 lypnia 2005 roku (Recognition Void the Order of the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine on July 15, 2005) No 318 vid 27 bereznia 2015, No 116 nakaz vid 09.05.2015 No 396/26841, *Ofits. visn. Ukrainy*, 2015, No 32, St. 940.
9. Pro zabezpechennia sertyfikatsii zernovykh skladiv na vidpovidnist posluh iz zberihannia zerna ta produktiv yoho pererobky, zaprovadzhennia skladyskykh dokumentiv na zerno (On Certification of Grain Warehouses on Line Services for the Storage of Grain And Its Products, the Introduction of Warehouse Receipts for Grain) postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11.05.2003 No 510, *Ofits. visn. Ukrainy*, 2003, No 16, St. 706.
10. Pro vnesennia zminy u dodatok do nakazu Ministerstva ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy vid 24 chervnia 2014 roku (On Changes in Addition to the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine on June 24, 2014) No 42 nakaz Ministerstva ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy vid 10.07.2014 No 794/25571, *Ofits. visn. Ukrainy*, 2014, No 59, St. 1625.
11. Pro ratyfikatsiiu Protokolu pro vstup Ukrainy do Svitovoi orhanizatsii torhivli (Ratification of the Protocol on Ukraine's Accession to the World Trade Organization) Zakon Ukrainy vid 10 kvitnia 2008 No 250-VI, *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy*, 2008, No 23, St. 213.

В. Ю. УРКЕВИЧ

доктор юридических наук, профессор, ведущий научный сотрудник
НИИ правового обеспечения инновационного развития НАПрН Украины

О ПРАВОВОМ ОБЕСПЕЧЕНИИ КРЕДИТОВАНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ТОВАРОПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ ПОД ЗАЛОГ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ

Наличие разнообразных механизмов привлечения денежных средств в аграрный сектор экономики позволит обеспечить надлежащее функционирование сельскохозяйственных предприятий. В статье рассмотрены правовые вопросы кредитования сельскохозяйственных товаропроизводителей под залог сельскохозяйственной продукции. Отдельное внимание уделено характеристике кредитных правоотношений, возникающих между Аграрным фон-

дом и сельскохозяйственными предприятиями. Внесены предложения по усовершенствованию законодательства Украины в этой сфере общественных отношений.

Ключевые слова: сельскохозяйственная продукция, кредитование, залог, Аграрный фонд, сельскохозяйственный товаропроизводитель.

V. U. URKEVYCH

Doctor of Legal Sciences, Professor, Leading Researcher of the Scientific
and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development
of National Academy of Law Sciences of Ukraine

**ON THE LEGAL SUPPORT CREDITING OF AGRICULTURAL PRODUCERS
BAIL AGRICULTURAL PRODUCTS**

Problem setting. The proper functioning of the agricultural sector is impossible without its loans, because agricultural producers lack the working capital to carry out the necessary work, especially given the seasonal nature of agricultural production. Given the existing legal prohibition of circulation of agricultural land, obtaining loans secured their currently impossible. Loans secured by future harvest also is not yet widespread. This is actually the only way of crediting agricultural producers still receive cash bail them produced agricultural products.

Target of research. Analysis of legislation of Ukraine on legal support loans secured by agricultural producers of agricultural products and making recommendations for improvement.

Article's main body. Domestic legislation contains special provisions on loans secured by agricultural producers of agricultural products from the state, particularly through mortgage purchase such products. Embedded considered purchase admission to the state intervention fund objects of state price regulation – collateral in cases where the loan budget and (or) fees for its use have not been redeemed within the period provided contract.

Agricultural producers also denied the right to obtain loans secured by means of agricultural products from private individuals. However, in this case the legislation of Ukraine any features such credit relationship does not define.

Conclusions and prospects for the development. Legal provisions on state loans secured by agricultural producers of agricultural products are not perfect. Requires approval of a standard form contract for a loan Agrarian Fund budget. It should also be provisions to improve the Law of Ukraine "On State Support of Agriculture of Ukraine" regarding the possibility of state loans on the security of not only grains but also other agricultural products of vegetable or animal origin. Prospects for further research is to study the legal issues loans to agricultural producers on bail the next harvest crops.

Key words: agricultural products, loans, mortgage, Agrarian Fund, agricultural producers.